Kliem li jibda bil-vokali 'i'

Mons. Lawrenz Cachia

L-Akkademja tal-Malti kienet ħarġet regola li tgħid li kliem bħal "importanti" u "illegali" għandu dejjem jinkiteb bil-vokali i quddiem, ukoll jekk qabel ikun hemm kelma li tispiċċa b'vokali: hekk niktbu "mara importanti", "azzjoni illegali". Iżda mbagħad niktbu "huwa llandja... huwa bbrilla" mingħajr i. Din ir-regola kienet milqugħa tajjeb kważi minn kulħadd, iżda issa hawn min donnu jrid ibiddilha.

Nibda billi ngħid li jiena naqbel mal-Akkademja dwar kliem bħal "importanti", u se ngħid għaliex din ir-regola ma għandhiex tinbidel.

Ħalli l-ewwel naqraw ir-regola tal-Akkademja. Din tgħid hekk: "Kliem ġej minn ilsna Ewropej li jibda bil-vokali, li tkun biċċa mill-kelma, iżomm din il-vokali fil-Malti, għax din mhix vokali tal-leħen. Eżempji: immedjat, inġust, illeċitu". (*Regoli tal-Kitba tal-Malti*, 1998, p. 60).

Hawnhekk kien hawn min staqsa: "Mela, biex tikteb bil-Malti sewwa, trid bilfors tkun taf it-Taljan u l-Latin?" It-tweġiba hija le. Fl-Ingliż hemm ħafna kliem ġej mil-Latin u mill-Franċiż, iżda biex tikteb bl-Ingliż tajjeb mhux bilfors trid tkun taf il-Latin u l-Franċiż. Biżżejjed tkun taf x'jgħid id-dizzjunarju tal-Ingliż fuq it-tali kelma; u jekk dwarha għandek dubju, tmur tfittixha fid-dizzjunarju tal-Ingliż, mhux f'dak tal-Latin u anqas tal-Franċiż. Mela dwar kliem bħal "importanti", mhux meħtieġ li min jikteb ikun jaf il-Latin jew it-Taljan, iżda biżżejjed ikun jaf x'jgħid id-dizzjunarju tal-Malti.

Huma dawk li jikkomponu d-dizzjunarji li jridu jkunu jafu bit-Taljan, bil-Latin, u lingwi oħra. Iżda dawn huma numru żgħir ta' nies li tgħoddhom fuq id waħda.

Xi ħadd qal: "Imma meta nitkellmu, aktarx naħtfu l-i ta' "importanti" meta qabilha jkun hemm vokali oħra". Din il-ħatfa tal-vokali tissejjaħ *eliżjoni* u ssir fil-lingwi kollha, imma xorta ma jwaqqgħux l-i fi kliem bħal "importanti". Il-Malti ma għandux ikun eċċezzjoni fejn ma hux meħtieġ.

Diffikultà li ssemmiet dan l-aħħar hija din: "Xi drabi ma nkunux ċerti jekk kelma hix ġejja minn kelma Taljana li tibda bil-vokali i, jew minn kelma bl-Isqalli li tibda mingħajr i." L-ewwel nett din hija kwestjoni għal min jikkomponi d-dizzjunarju, u mhux għal kull min irid jikteb bil-Malti. Barra minn hekk, fid-dubju jekk kelma bħal "importanti" hix ġejja mit-Taljan jew mill-Isqalli, dawk li jikkomponu d-dizzjunarju għandhom jimxu fuq it-Taljan. Dan mhux b'xi nuqqas ta' rispett lejn l-Isqalli, li għandu l-mertu tiegħu bħala lingwa, imma għax fid-dubju aħna liberi, u allura jaqbel li nagħżlu t-Taljan għax b'hekk inkunu qed naqblu wkoll mal-Ispanjol, mal-Franċiż, mal-Ingliż, u ilsna oħra Ewropej.

Għalkemm il-Malti huwa essenzjalment ilsien Semitiku, għax il-grammatika tagħna taqbel kważi perfettament ma' dik tal-Għarbi, u għandna ħafna kliem li jinsab ukoll fl-Għarbi, il-Malti għandu wkoll ħafna kliem meħud mill-ilsna Romanzi (li ġejjin mil-Latin) u ħafna kliem mill-Ingliż. Dan l-element fil-Malti tal-lum huwa ta' min jgħożżu wkoll, għax sar biċċa mill-ilsien tagħna, u lsienna sar aktar għani bih. Dan l-element iressaqna lejn ilsna kbar bħat-Taljan, l-Ingliż, il-Franċiż, u l-bqija. Huwa tajjeb li norbtu l-Malti ma' dawn l-ilsna wkoll u li ma jkollniex kunċett dejjaq tal-ilsien għażiż tagħna.

Rimarka oħra meħtieġa hija din. Għalkemm nistgħu nistennew xi korrezzjonijiet żgħar fl-ortografija tal-Akkademja tal-Malti, ma nistgħux nippretendu li nsewwu dik l-ortografija biex inġibuha perfetta jew xjentifika. Min jaħseb hekk qiegħed jgħix f'illużjoni kbira. Għax l-ortografija popolari qatt ma tista' tkun perfetta jew xjentifika. Ir-raġuni hija li l-ortografija popolari hija kompromess bejn l-etimoloġija u l-fonetika; u għalhekk ma tistax tkun perfetta. Dan rajnieh ċar fl-aħħar tiswijiet li saru mill-Kunsill tal-Malti meta ħareġ l-hekk imsejħa *Deċiżjonijiet* dwar l-ortografija. Xi wħud mid-deċiżjonijiet kienu milqugħa tajjeb, u oħrajn naffru ħafna nies. U ma setax ikun mod ieħor.

Ma nixtieqx intawwal iżjed, imma tajjeb li min hu responsabbli jaħseb sewwa fuq dawn il-linji.